

**הנישואין והגירושין
בחברה הדתית-לאומית
סקירת נתונים עדכנית**

אריאל פינקלשטיין

תש"פ | 2020

הנישואין והגירושין בחברה הדתית-לאומית:

סקירת נתונים עדכנית

אריאל פינקלשטיין

תש"פ 2020

כל הזכויות שמורות

תנועת נאמני תורה ועבודה

קיבוץ בארות יצחק, 6090500

02-5611761

תוכן

4	תקציר
6	מבוא
7	מתודולוגיה
8	1. חלק א: נישואין
8	1.1. נתונים כלליים
12	1.2. נישואין בגיל צעיר ורווקות מאוחרת: מגמות לאורך השנים
17	2. חלק ב: גירושין
17	מבוא
17	2.1. גירושין לפי גיל נישואין
20	2.2. שיעור הגירושין: נתונים כלליים
22	2.3. מגמות לאורך השנים

תקציר

עבודה זו מבוססת על ניתוח כמותני סטטיסטי ראשוני של שיעורי הנישואין והגירושין עד לשנת 2017 בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, ילידי השנים 1973-1990, לפי גיל, והשוואתם לשיעורים המקבילים בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ובוגרי החינוך החרדי. להלן הממצאים העיקריים:

גיל הנישואין: מבין כלל בוגרי החינוך הממלכתי-דתי 50% מהנשים מתחתנות עד גיל 24 ו-50% מהגברים מתחתנים עד גיל 27. לעומת זאת, שיעור המתחתנים מבין כלל בוגרי החינוך הממלכתי מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 27.5 ובקרב הגברים בגיל 30.5. שיעור המתחתנים מבין בוגרי החינוך החרדי מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 20 ובקרב הגברים בגיל 22. בנוסף, הגיל שבו השיעור הגבוה ביותר של מתחתנות בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי הוא 22, שבו מתחתנות 10.3% מהבוגרות; הגיל המקביל לגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הוא 24, שבו מתחתנים 8.7% בקרב בוגרי החינוך הממלכתי גיל השיא הוא 26 לבנות ו-28-29 לבנים, ובקרב בוגרי החינוך החרדי 20 לבנות ו-22 לבנים.

נתונים אלו מתייחסים לכלל ילידי השנים 1973-1990. אולם לאורך השנים הללו ניתן לזהות מגמות שינוי סותרות בין גברים ונשים: שיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי המתחתנים בגיל צעיר עלה, בעוד ששיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר ירד, כך שלמעשה מצטמצם פער הגילים בין הגבר לאישה הנישאים. כך, שיעור הנשים המתחתנות עד גיל 20 ירד במהלך השנים מ-14.3% בקרב ילידות 1973 ל-10.6% בקרב ילידות 1990, ושיעור המתחתנות עד גיל 23 ירד מ-45.6% ל-39.5%. מנגד, שיעור הגברים המתחתנים עד גיל 20 עלה, בהתאמה, מ-2.3% ל-3.5% ושיעור המתחתנים עד גיל 23 עלה מ-19.1% ל-21.2%. מגמה מקבילה של עלייה בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר לעומת ירידה בשיעור הנשים העושות זאת נרשמה גם בקרב בוגרי החינוך החרדי, ואילו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי המגמה היא אחידה: ירידה בשיעור המתחתנים בגיל צעיר הן נשים והן גברים.

רווקות מאוחרת: מכלל ילידות 1973-1990 בוגרות החינוך הממלכתי-דתי עומד שיעור הרווקות בנות 30 על 21.8%, בנות 35 על 15% ובנות 40 על 12.7%. בקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שיעור הרווקים בני 30 עומד על 31.5%, בני 35 על 19% ובני 40 על 15.2%.

הן שיעור הגברים והן שיעור הנשים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, המגיעים לגיל 30 בעודם רווקים, נשאר יציב מאוד לאורך השנים ולא חלו בו שינויי מגמה משמעותיים. אך בשיעור הרווקים והרווקות בני 35 חלה ירידה לאורך השנים: שיעור הרווקות בנות 35 הגיע לשיא של 16.2% בקרב ילידות 1974 ו-1976 ואילו בקרב ילידות 1982 עמד שיעור זה על 13.6%, ירידה ריאלית של 16% בשיעור הרווקות; שיעור הרווקים בני 35 בקרב ילידי 1974-1977 עמד על 19.6%-19.9%, אך לאחר מכן ירד בהדרגה עד לשיעור של 17.6% בקרב ילידי 1982, ירידה ריאלית של 13%.

גירושין: כמו בתחום הנישואין גם בתחום הגירושין מצויים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתווך, בין בוגרי החינוך הממלכתי לבין בוגרי החינוך החרדי. כך, בטווח של 20 שנים מעת הנישואין עומד שיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי על 20%, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי על 11% ובקרב בוגרי החינוך החרדי על 6.6%.

בהשוואה לאורך השנים נמצא, כי אין שינוי משמעותי בשיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, בעוד שהן בקרב בוגרי החינוך הממלכתי והן בקרב בוגרי החינוך החרדי עלה במידה משמעותית שיעור זה. כך, למשל, בקרב המתחתנים עד גיל 21, מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, עלה במידה מינורית שיעור הגירושין בטווח של עשר שנים, מ-7.9% בקרב ילידי 1973-1975 ל-9% בקרב ילידי 1985-1986 – עלייה ריאלית של 13.9%; השיעור המקביל בחינוך הממלכתי הוא עלייה מ-18.7% ל-26.7% - עלייה ריאלית של 42.7%; ובקרב בוגרי החינוך החרדי העלייה היא מ-3.7% ל-6.2% – עלייה ריאלית של 67.6% (!). בהשוואה בין המתחתנים עד גיל 23 לילידי 1973-1975 לילידי 1982-1984 ניתן לראות, שהייתה ירידה קלה בשיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (מ-7.5% ל-7.4%), בעוד שבקרב בוגרי החינוך הממלכתי הייתה עליה משיעור גירושין של 16.1% לשיעור גירושין של 20.2% – עלייה ריאלית של 25.5%; ובקרב בוגרי החינוך החרדי הייתה עלייה משיעור גירושין של 4% לשיעור גירושין של 5.5% – עלייה ריאלית של 37.5%.

גירושין לפי גיל נישואין: בבדיקת ההבדלים בשיעורי הגירושין בין הנישואים לפי גיל נישואיהם נמצא, כי בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, בכל טווח שנים שנמדד, שיעור הגירושין של המתחתנים בגיל 17 או 18 גבוה מאוד ויורד בהדרגה עד שמגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 22-24. לאחר מכן עולה שיעור הגירושין באופן הדרגתי ומתון, ורק באמצע שנות ה-30, סביב גיל 35, הוא מגיע לשיעור הגירושין של המתחתנים בגיל 17-18. כך, למשל, שיעור הגירושין בטווח של 10 שנים מעת הנישואין בקרב המתחתנים בגיל 17 עומד על 17.6% ובקרב המתחתנים בגיל 18 עומד על 13.5%; השיעור ממשיך לרדת משנה לשנה ומגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 22-24, שם הוא מתייצב על 7%. לאחר מכן שוב עולה בהדרגה שיעור הגירושין, ובקרב המתחתנים בגיל 33 מגיע ל-12.9%, מעט פחות משיעור הגירושין של המתחתנים בגיל 18.

מבוא

עבודה זו מציגה בקווים כלליים נתונים ומגמות באשר לשיעורי הנישואין והגירושין בחברה הדתית-לאומית לאורך השנים, והשוואתם לחברה החילונית והחברה החרדית. הפרק הראשון שלה עוסק בנישואין והפרק השני עוסק בגירושין.

בשנים האחרונות מתקיים בציבור הדתי-לאומי דיון ער בנושאים הקשורים לנישואין וגירושין, ובו נכללות סוגיות כגון חתונה מוקדמת, רווקות מאוחרת וגירושין. אף על פי כן מפתיע לגלות, כי מלבד עבודה ראשונית שביצענו בנושא בשנת 2017¹ לא נערך מיפוי סטטיסטי של התופעות הללו והיקפן, ולכן הדיון בהן מבוסס במקרים רבים על השערות ולא על עובדות. אמנם קיים בנושאים אלו מחקר אקדמי לא מבוטל, אך רובו ככולו מחקר איכותני, שאינו מציג נתונים על היקפי התופעות הנידונות אלא עוסק בהיבטים אחרים שלהן, בדרך כלל על בסיס ראיונות. אכן, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת באופן קבוע, בשנתון הסטטיסטי ובפרסומים אחרים, נתונים על מגמות בהיקף הנישואין והגירושין בישראל, אך ללא פילוח נתונים על הקבוצות הדתיות השונות בישראל, ובפרט החברה הדתית-לאומית.²

מטרתה של עבודה זו לגשר על הפער הקיים בין הדיון הציבורי בנושאים אלו ובין המחסור במסד נתונים, ולהציג נתונים מספריים על אודות הנישואין והגירושין של בני ובנות החברה הדתית-לאומית, מתוך השוואה לקבוצות החילונית והחרדית. העבודה תתמקד בהצגת נתונים כלליים בלבד, ולא תעמיק בהסברים לתופעות ולמגמות, שהממצאים מצביעים עליהן. בכמה מקומות יידונו גם הסברים משוערים ראשוניים לתופעות שנצפו, אך מבלי להאריך בהם ומבלי לבססם.

תודתי נתונה לעמיתים שונים שהעירו הערות שונות שסייעו לי רבות ובהם: שמואל שטח, הרב חיים נבון, ד"ר עדו קליין, אייל ברגר ואביעד הומינר. כמו כן, תודתי נתונה לשלמה רוזנר על סיועו בעריכה הלשונית.

¹ אריאל פינקלשטיין, **הנישואין והגירושין בחברה הדתית לאומית: סקירת נתונים**, נאמני תורה ועבודה, אייר תשע"ז - מאי 2017.

² לפרסום האחרון והמקיף ביותר בנושא זה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ראו: שלמה נהיר, **תנועה טבעית: נישואין וגירושין 2010-2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים: אייר תשע"ו – מאי 2016.

מתודולוגיה

נתוני עבודה זו מבוססים על הצלבה בין קובצי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בתחום הנישואין והגירושין ובין קובצי הנתונים שלה באשר לסוג הפיקוח שבו סיים אדם את לימודיו התיכוניים (ממלכתי/ממלכתי-דתי/חרדי). הבחירה להסתמך על מסדי נתונים אלה מאפשרת להציג נתוני אמת מבוססים על רובה המוחלט של החברה היהודית בישראל,³ והם עדיפים על סקרים ומדגמים אקראיים, שקשה להעריך את מהימנותם.

מכיוון ששיעורי החילון בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי אינם מבוטלים ניתן לכאורה לטעון, כי בחינת המגמות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי לא מציגה באופן מהימן די הצורך את המגמות בחברה הדתית-לאומית. על כך נשיב, כי אין סיבה להניח, שהיו הבדלים גדולים בשיעור העוזבים את הדת בין השנתונים השונים הנבחרים בעבודה זו, ולכן נראה, שכאשר בוחנים את המגמות בין השנים – אין התופעה של עזיבת הדת משפיעה על התוצאה, מכיוון שהדתיים בשנתונים השונים "מקזזים" זה את זה. שיעור הדתיים ידוע ועומד על כ-25%, כך שמרבית בוגרי החינוך הממלכתי-דתי אכן משקפים באופן נכון מגמות בחברה הדתית-לאומית.⁴ יתר על כן, חלק לא מבוטל מהעוזבים את הדת, בעיקר בדור האחרון, לא מאמץ בחייו אורח חיים חילוני לגמרי, כך שבמובנים רבים הם לא התנתקו לגמרי מבחינה סוציולוגית מהחברה הדתית-לאומית.

מסד הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינו מאפשר לבחון את סוג הפיקוח שבו השלים תלמיד מסוים את לימודיו לפני שנת 1991, ולכן נעסוק רק בילידי שנת 1973 ואילך. הנתונים המוצגים עוסקים בקבוצת ילידי השנים 1973-1990, ובשיעורי הנישואין והגירושין שלהם עד לסוף שנת 2017, השנה המאוחרת ביותר שלגביה הנתונים זמינים. מבחינה מתודולוגית, הן בתחום הנישואין והן בתחום הגירושין, קובץ הנתונים מתייחס אך ורק לנישואין ולגירושין הראשונים של כל אדם, ואינו כולל נישואין או גירושין שניים.⁵

מספרם של בוגרי מערכת החינוך הממלכתי-דתי מבין ילידי 1973-1990 נע בין 9,500 ל-13,500 בשנה; של החינוך הממלכתי נע בין 42,000 ל-55,000 בשנה, ושל החינוך החרדי נע בין 3,000 ל-10,000 בשנה. בכל סוגי הפיקוח שיעור הנשים מסיימות התיכון גבוה במעט משיעור הגברים.

קובץ הנישואין של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מכיל החל משנת 2000 זוגות שהתחתנו בחו"ל ונרשמו לאחר מכן לנישואין בארץ. עבודה זו עוסקת בזוגות שהתחתנו בשנים 1990-2017. לפיכך, בשנים 1990-1999 אין בה מקרים של נישואין שהתקיימו בחו"ל; ומכיוון שבשנים אלו הייתה תופעת הנישואין בחו"ל זניחה בהרבה מאשר כיום, ובפרט בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, וכן מכיוון שב-79% מבין הזוגות המתחתנים בחו"ל אחד מבני הזוג אינו יהודי,⁶ אנו מניחים שלחסרון זה במסד הנתונים אין השפעה ממשית על נתוני הנישואין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי.

³ מלבד עולים שלא למדו במערכת החינוך ותלמידים שנשרו מהמערכת.

⁴ על נושא זה ראו בהרחבה בפרסום אחר שלנו: אריאל פינקלשטיין, **כולם נשא הרוח? מיפוי כמותי של תופעת החילון ועזיבת הדת בחברה הדתית-לאומית**, נאמני תורה ועבודה, טבת תש"פ – ינואר 2020.

⁵ לדוגמה, עבור ילידי שנת 1974 שהתחתן בשנת 1995, התגרש בשנת 2000, התחתן בשנית בשנת 2005 והתגרש שוב בשנת 2015 – ההתייחסות במסמך זה תהיה רק לנישואיו בשנת 1995 ולגירושיו בשנת 2000.

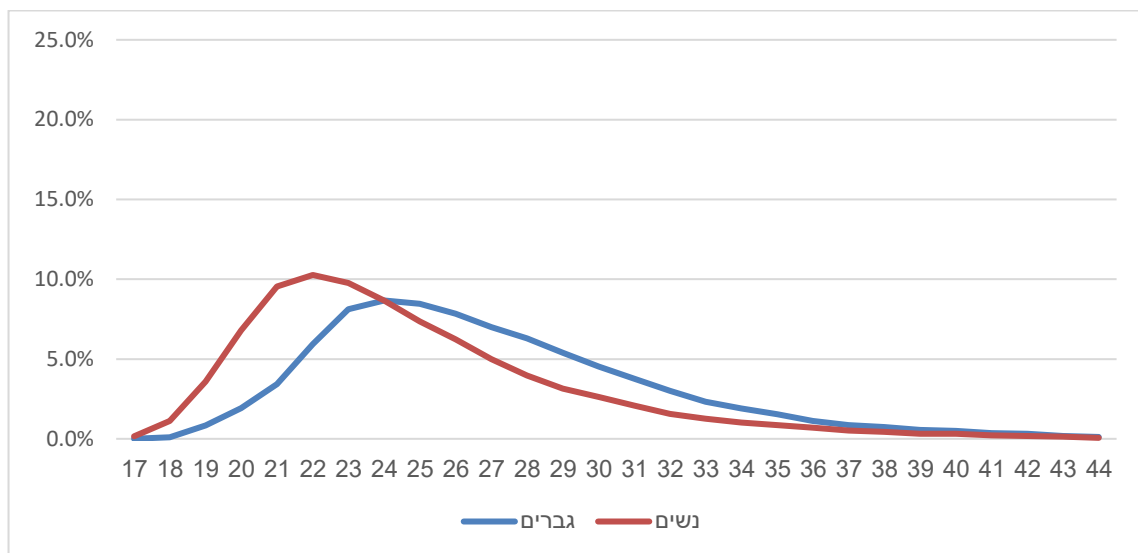
⁶ חדו"ש, **מצגת נישואין בישראל**, 2016, עמ' 7.

1. חלק א: נישואין

1.1. נתונים כלליים

התרשים הבא בוחן את שיעור בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי השנים 1973-1990, בחלוקה לפי גיל הנישואין ולפי מגדר, באופן לא מצטבר, כך שהנתונים מוצגים לגבי כל שכבת גיל בנפרד, ולא על שיעור המתחתנים עד כל שכבת גיל. במלים אחרות, שיעור המתחתנים המצוין בגיל 27, לדוגמה, איננו שיעור המתחתנים עד לגיל 27 אלא שיעור המתחתנים שהתחתנו בשנה שבה גילם היה 27. חשוב להדגיש כבר בשלב זה, שעל מנת למנוע הטיה בנתונים – כל התרשימים בעבודה זו, בכל גיל, מציגים את שיעור המתחתנים רק מתוך השנים הרלוונטיות.⁷

תרשים מס' 1: שיעור המתחתנים בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי 1973-1990, בחלוקה לפי גיל נישואין ולפי מגדר

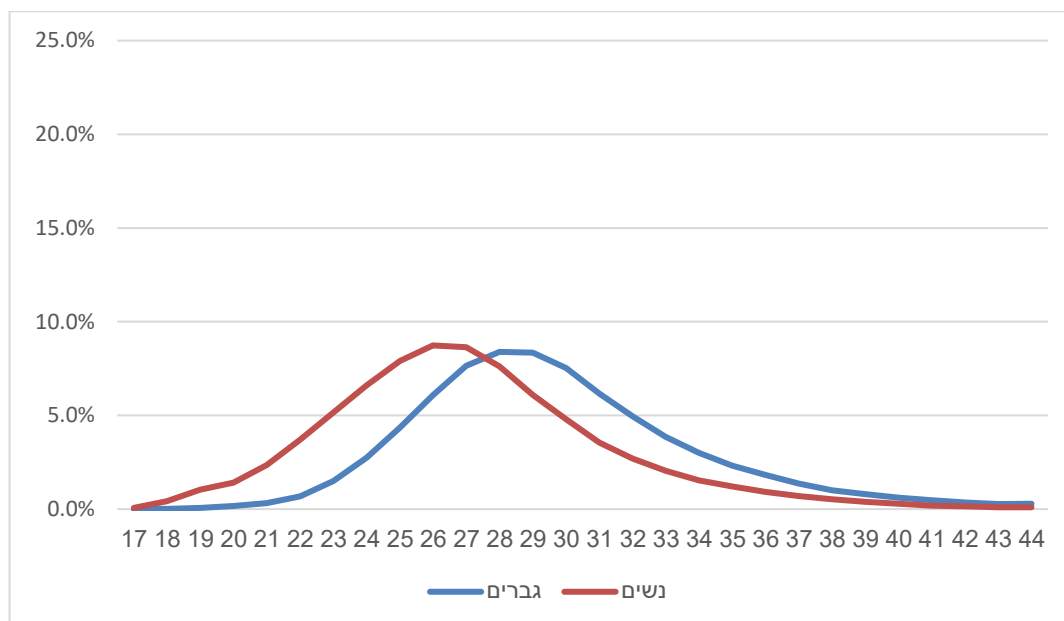

ממצאי התרשים מלמדים כי הגיל שבו שיעור הנישואין מגיע לשיא בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי הוא גיל 22, ובו מתחתנות 10.3% מהבוגרות, ואילו גיל השיא של נישואין בקרב גברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הוא גיל 24, ובו מתחתנים בממוצע 8.7% מהבוגרים.

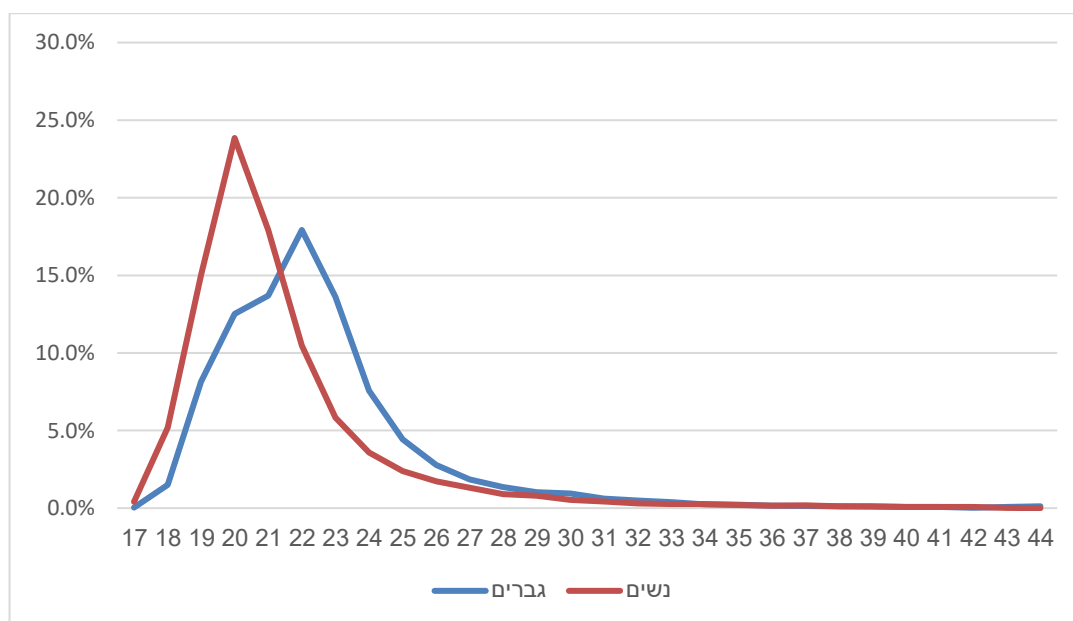
בשני התרשימים הבאים מוצג מידע דומה על אודות בוגרי החינוך הממלכתי ובוגרי החינוך החרדי:

⁷ כך, למשל, הנתונים על גיל 42 מציגים למעשה את השיעור של ילידי שלוש שנים שהתחתנו בגיל זה: ילידי שנת 1973 שהתחתנו בשנת 2015, ילידי שנת 1974 שהתחתנו בשנת 2016 וילידי שנת 1975 שהתחתנו בשנת 2017. באשר לילידי 1976 לא ניתן להציג נתונים כיוון שעד שנת 2017 הם לא הגיעו לגיל 42. לעומת זאת, הנתונים על נישואין בגיל 30, לדוגמה, כוללים את השיעור של ילידי השנים 1973-1987 שהתחתנו בגיל זה ולא רק את ילידי השנים 1973-1975.

תרשים מס' 2: שיעור המתחתנים בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ילידי 1973-1990, בחלוקה לפי גיל נישואין ולפי מגדר

תרשים מס' 3: שיעור המתחתנים בקרב בוגרי החינוך החרדי ילידי 1974-1990, בחלוקה לפי גיל נישואין ולפי מגדר

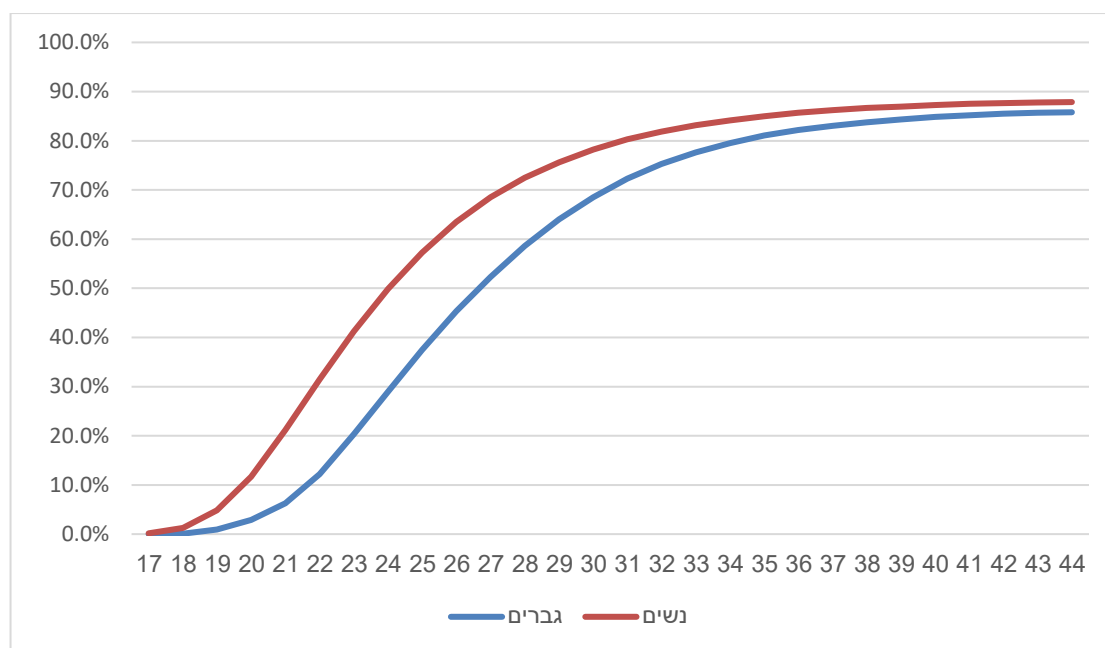

ממצאי התרשימים מלמדים כי גיל השיא של נישואין בקרב בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי-דתני, שהוצגו לעיל, מצוי בתווך בין גיל השיא לנישואין של בוגרי החינוך הממלכתי לזה של בוגרי החינוך החרדי, אך קרוב יותר לציבור החרדי. כך, גיל השיא של נישואין בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי הוא 26, שבו מתחתנות 8.7% מהבוגרות, וגיל השיא של נישואין בקרב גברים בוגרי החינוך הממלכתי הוא 28, שבו מתחתנים 8.4% מהבוגרים. בקרב בוגרי החינוך החרדי, לעומת זאת, גיל הנישואין מוקדם הרבה יותר: בקרב הנשים גיל השיא של הנישואין הוא 20, שבו מתחתנות

23.9% מהבוגרות, ובקרב הגברים גיל השיא הוא 22, שבו מתחתנים 17.9% מהבוגרים. קווי דמיון בין שלושת המגזרים ניתן למצוא בפער של כשנתיים בין גברים לנשים בגיל השיא לנישואין: 22-20 בחברה החרדית, 24-22 בחברה הדתית-לאומית ו-26-28 בחברה החילונית.

בתרשימים לעיל הוצגו הנתונים על נישואין באופן נפרד לכל גיל. אופן הצגה שונה של נתונים אלו מובא בתרשים הבא, המציג את ממצאי תרשים מס' 1 באשר לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי באופן מצטבר, כך שבכל גיל מוצג שיעור המתחתנים עד שהגיעו לגיל זה:

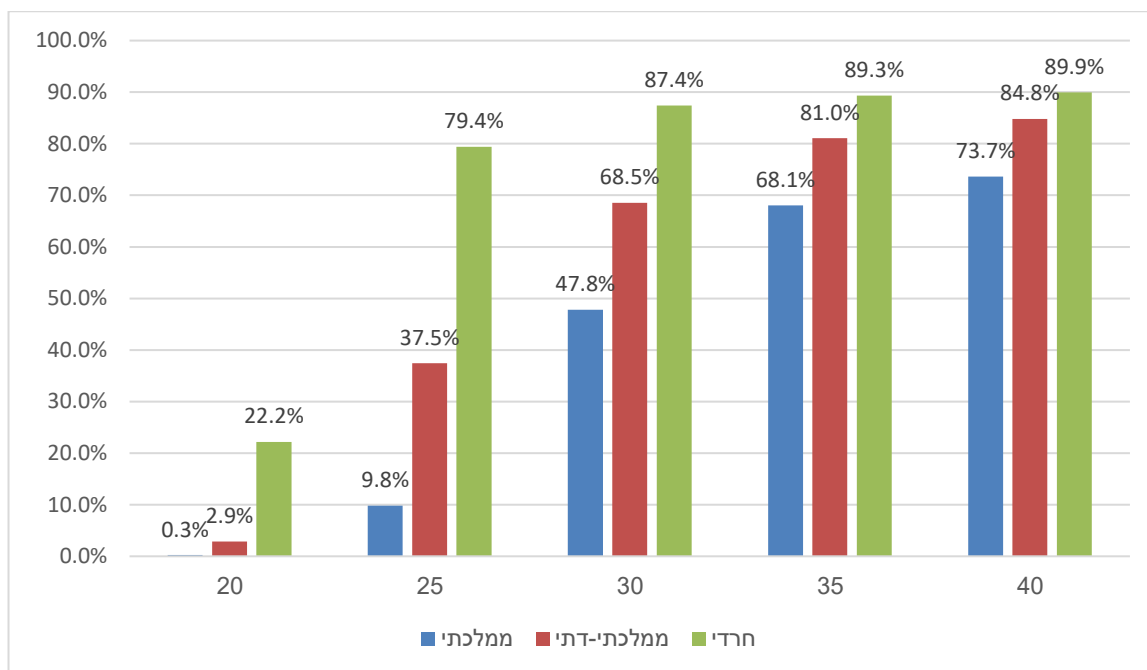
תרשים מס' 4: שיעור המתחתנים לפי גיל בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי 1973-1990, בחלוקה לפי מגדר (מצטבר)

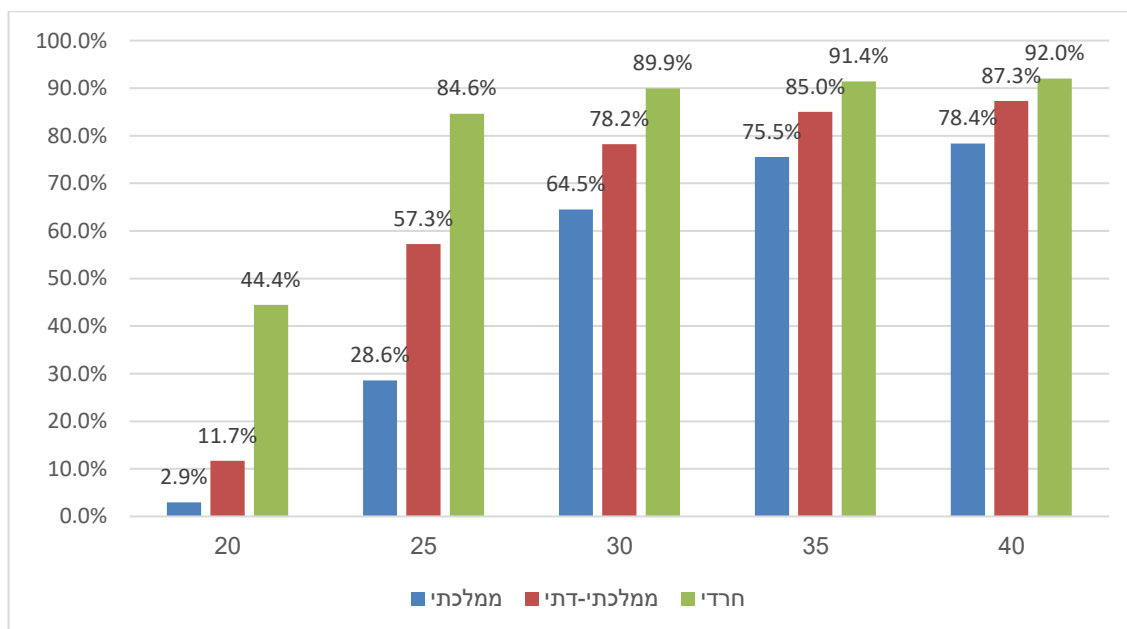
מהתרשים עולה כי כמחצית מבוגרות החינוך הממלכתי-דתי מתחתנות עד גיל 24, בעוד שבקרב הגברים שיעור המתחתנים מגיע ל-50% מקרב הבוגרים בגיל 27. מבין בוגרי החינוך הממלכתי, לעומת זאת, שיעור המתחתנים מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 27.5 ובקרב הגברים בגיל 30.5, ובקרב בוגרי החינוך החרדי מגיע שיעור המתחתנים ל-50% אצל הנשים בגיל 20, ואצל הגברים בגיל 22. כמו כן, ניתן לראות שבקרב בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי-דתי, הפער בין שיעור הנשים המתחתנות לשיעור הגברים המתחתנים מתרחב בהדרגתיות עד לגיל 24, שבו הוא מגיע לשיא של 21%, והחל מגיל 25 הוא מצטמצם בהדרגה, עד שאצל גילאי הארבעים הפער כמעט נעלם ומתייצב על כ-2%.

שני התרשימים הבאים מציגים נתונים על שיעור הנישואין - של גברים ונשים בנפרד - בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בכמה קבוצות גיל נבחרות, בהשוואה לבוגרי החינוך הממלכתי ולבוגרי החינוך החרדי:

תרשים מס' 5: שיעור הגברים ילידי 1990-1973 שהתחתנו עד לגילאים נבחרים, בחלוקה לפי פיקוח

תרשים מס' 6: שיעור הנשים ילידות 1990-1973 שהתחתנו עד לגילאים נבחרים, בחלוקה לפי פיקוח

שני התרשימים מלמדים, כי בכל הגילים ניתן לראות ששיעור המתחתנים והמתחתנות מקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי נמצא בתווך בין בוגרי החינוך החרדי ובין בוגרי החינוך הממלכתי.

באופן ספציפי יותר ניתן לראות כי חתונה עד גיל 20 רווחת מאוד בקרב בוגרי חינוך החרדי. 44.4% מהבוגרות שלו ו-22.2% מהבוגרים שלו מתחתנים עד גיל 20, לעומת שיעורים נמוכים באופן ניכר

של 11.7% מהבוגרים ו-2.9% מהבוגרות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ו-2.9% מהבוגרים ו-0.3% מהבוגרות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי. כך, רוב מוחלט של למעלה מ-80% מבוגרי החינוך החרדי – גברים ונשים – מתחתן עד גיל 25, והחל מגיל 30 כמעט שאין בוגרי חינוך חרדי שמתחתנים.

בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ניתן לראות כי עד גיל 30 מתחתנים 68.5% מהגברים ו-78.2% מהנשים, עד גיל 35 מתחתנים 81% מהגברים ו-85% מהנשים, ועד גיל 40 מתחתנים 84.8% מהגברים ו-87.3% מהנשים. במילים אחרות, ממדי הרווקות המאוחרת בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בגיל 30 עומדים על 31.5% מהגברים ו-21.8% מהנשים, בגיל 35 על 19% מהגברים ו-15% מהנשים ובגיל 40 על 15.2% מהגברים ו-12.7% מהנשים.

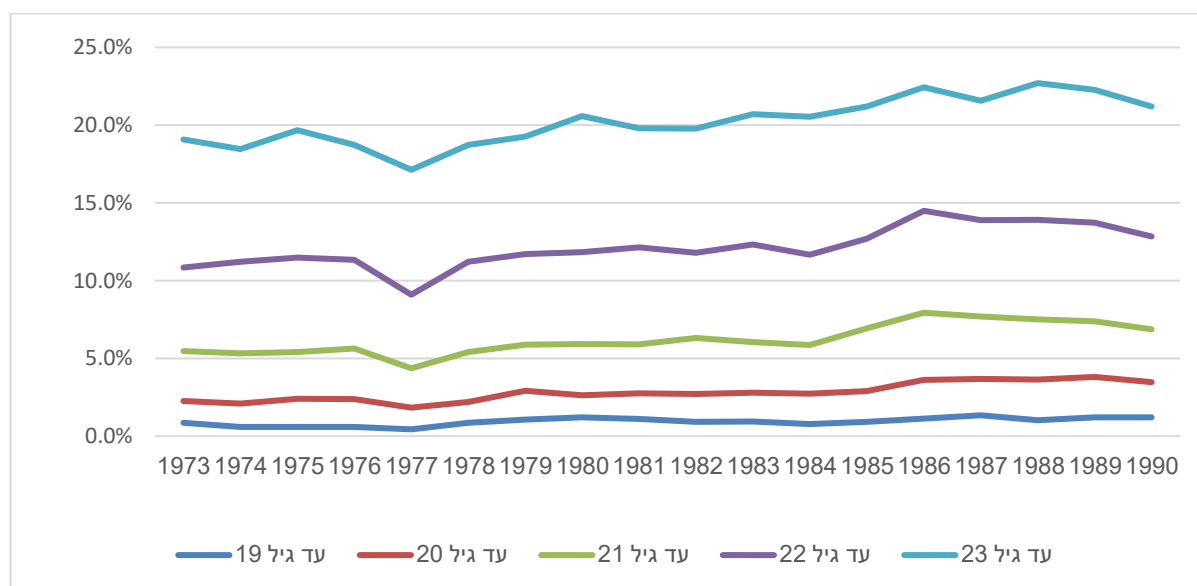
באשר להיקפי הנישואין הכלליים, הרי שעד גיל 40 מתחתנים כ-90% מכלל בוגרי ובוגרות החינוך החרדי, כ-85% מכלל בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי-דתי וכ-75% מכלל בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי.

1.2. נישואין בגיל צעיר ורווקות מאוחרת: מגמות לאורך השנים

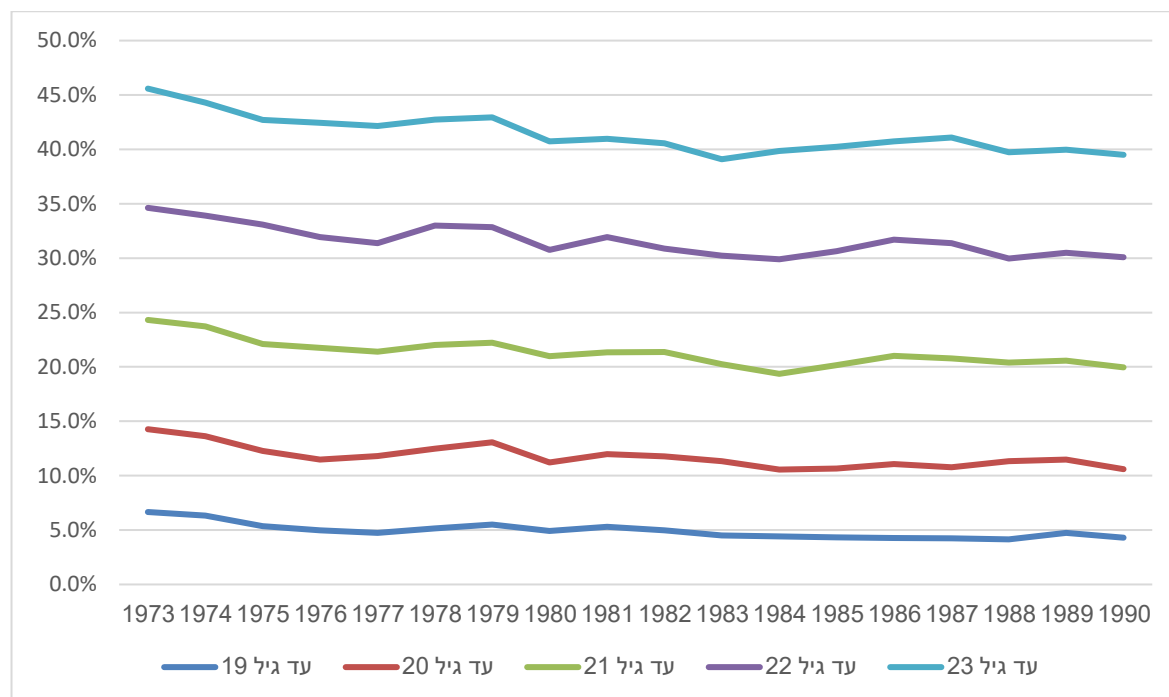
עד כה נסקרו המגמות הכלליות בתחום הנישואין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי כלל השנים 1973-1990 ביחד. מכאן ואילך נבקש לבחון האם חלו שינויים ומגמות במאפייני הנישואין בין השנים. תחילה נבחן את שיעורי הנישואין בגיל צעיר, ולאחר מכן את שיעורי הרווקות המאוחרת לאורך השנים.

שני התרשימים הבאים מציגים את שיעור המתחתנים והמתחתנות עד גילאים 20-23 בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי השנים 1973-1990:

תרשים מס' 7: שיעור הגברים ילידי 1973-1990 בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שנישאו עד גילאי 20-23, בחלוקה לפי שנת לידה

תרשים מס' 8: שיעור הנשים ילידות 1973-1990 בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שנישאו עד גילאי 20-23, בחלוקה לפי שנת לידה

שני התרשימים מציגים מגמות הפוכות בין גברים ונשים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי באשר לשיעור הנישואין בגילאים צעירים. בקרב הנשים ניתן לראות ירידה הדרגתית בשיעור המתחתנות בגילים אלו, ואילו בקרב הגברים קו המגמה הוא דווקא של עלייה בשיעור המתחתנים בגילים צעירים, אם כי עדיין שיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר גבוה בהרבה. המשמעות של ממצאים אלו היא שלאורך השנים מצטמצם והולך בקרב זוגות נשואים פער השנים שבין הגבר והאישה.

שיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שמתחתנות עד גיל 19 ירד בין ילידות 1973 לילידות 1990 מ-6.7% ל-4.3%, ירידה ריאלית משמעותית של 35.3%, ושיעור המתחתנות עד גיל 20 ירד מ-14.3% ל-10.6%, ירידה ריאלית של 25.7%. לעומת זאת בקרב הגברים עלה שיעור המתחתנים עד גיל 19 מ-0.9% ל-1.2%, עלייה ריאלית של 42.1%, ושיעור המתחתנים עד גיל 20 עלה מ-2.3% ל-3.5%, עלייה ריאלית של 53.3%. מגמות אלו ממשיכות גם בשנים הבאות: כך למשל, שיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גיל 23 ירד במהלך השנים 1973-1990 מ-45.6% ל-39.5% ואילו שיעור הגברים שהתחתנו עד גיל 23 עלה במהלך תקופה זו מ-19.1% ל-21.2%.

קו מגמה זה אינו אחיד לאורך שני העשורים המוצגים. כך, בנוגע לגברים אמנם המגמה הכללית היא של עלייה בשיעור המתחתנים בגיל צעיר, אך שיעור זה דווקא ירד עד לילידי שנת 1977, ומשם עלה באופן הדרגתי עד שהגיע לשיא בקרב ילידי 1986, ובשנים האחרונות, עד לילידי 1990, נרשמת דווקא ירידה הדרגתית בשיעור המתחתנים בגיל צעיר.⁸ מנגד, הירידה בשיעור הנשים המתחתנות

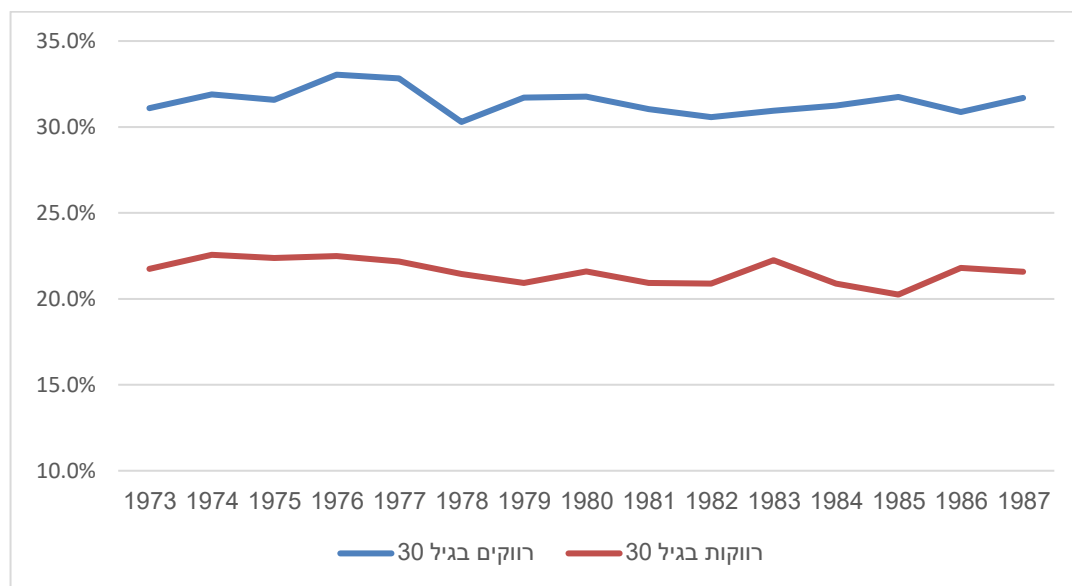
⁸ מן הראוי לציין כי בעבודתנו הקודמת בנושא הצגנו עלייה משמעותית בשיעורי הנישואין המוקדמים של גברים בקרב ילידי 1988, שהתבססה על טעות מסוימת בהעברת הנתונים מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הטעות תוקנה בעבודה זו.

בגיל צעיר נרשמה בעיקר בקרב ילידות שנות ה-70, אך לאורך העשור של ילידות שנות ה-80, כולל ילידות 1990, ישנה יציבות בולטת בשיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר.

מה יכולה להיות הסיבה למגמות ההופכיות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, המלמדות על גידול בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר לעומת ירידה בשיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר? מצד אחד ניתן לשער, שהירידה בגיל הנישואין של גברים נובעת מתהליכים של התחזקות דתית בחברה הדתית-לאומית או בחלקים ממנה, שמלווה במקרים רבים בירידת גיל הנישואין. כך, לאורך השנים עולה בהתמדה שיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הלומדים במסגרת ישיבתיות, וייתכן שמוסדות אלו מעודדים נישואין בגיל צעיר (21-22). מאידך גיסא ניתן לשער, שהמגמה ההפוכה של עליית גיל הנישואין של נשים נובעת מהתרחבות השירות הלאומי והמדרשות התורניות לנשים, וכן מעלייה בהיקף היציאה לעבודה של נשים, שעשוי להיות כרוך בדחיית גיל הנישואין. הסבר אחר מתייחס לשתי המגמות במקביל, ולפיו הקדמת גיל החתונה בקרב גברים ואיחורו בקרב נשים נובעים משינוי בהעדפות, המתבטא ברצון של רבים שהגיל של בן זוגם יהיה קרוב יותר לגיל שלהם.

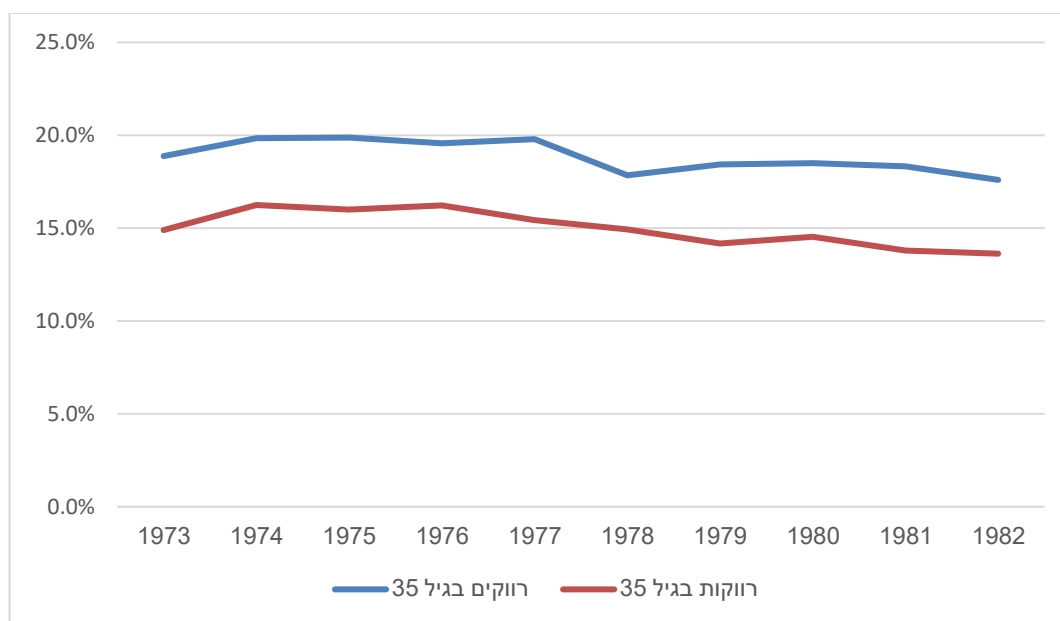
על כל פנים, מגמות אלו מתייחסות רק לשיעורי הנישואין בגילים צעירים, אך עד לסוף שנות ה-20 הן מתאזנות, כך שאין שינוי משמעותי בשיעור המתחתנים עד לסוף שנות ה-20. התרשימים הבאים מציגים זאת מנקודת המבט ההפוכה של שיעור הרווקים והרווקות בגילאי 30 ו-35 לאורך השנים.⁹

תרשים מס' 9: שיעור הרווקים והרווקות בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בגיל 30 לפי שנת לידה

⁹ חישוב שיעור הרווקים והרווקות נעשה על בסיס חישוב כל מי שלא מופיע בקובץ כנשוי. למעשה, ישנם מסיימי תיכון שנפטרו בטווח שבין גיל 18 לגיל 30 או 35 מבלי שהתחתנו, אך מדובר כפי שנראה להלן מדובר בשיעור זעום במיוחד: מנתוני הפטירות המופיעים בשנתון הסטטיסטי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי מבין היהודים גילאי 18-30 נפטרים בכל שנה קלנדרית שיעור של 0.1%. מכך עולה שבטווח של 12 שנה מסיום התיכון, עד גיל 30, שיעורי הפטירה הם קצת יותר מ-1% בקרב יהודים. בהתחשב בכך ששיעור המתחתנים עד אמצע שנות ה-20 בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי עומד על כ-50% ניתן לשער שלפחות כשליש מהנפטרים בגילאים 18-30 היו נשואים בעת פטירתם, כך שבפועל שיעור של פחות מ-1% של יהודים נפטרו לפני גיל 30 מבלי שהיו נשואים.

תרשים מס' 10: שיעור הרווקים והרווקות בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בגיל 35 לפי שנת לידה

התרשימים מלמדים כי בניגוד לתפיסה רווחת יחסית בציבור, שלפיה שיעור הרווקים והרווקות המבוגרים בחברה הדתית-לאומית עלה במהלך השנים, הרי בפועל, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, הן שיעור הרווקים והן שיעור הרווקות שומרים על יציבות, ובמידה מסוימת אפילו יורדים, בעיקר החל מילידי 1976.

כך, שיעור הרווקים הגברים בגיל 30 בין ילידי 1973 ל-1987 עלה ברמה מינורית מ-31.1% רווקים ל-31.7%, אם כי בשנים הראשונות עלה השיעור עד ל-33% רווקים מעל גיל 30 בקרב ילידי 1976 ולאחר מכן ירדה. בנוגע לשיעור הנשים הרווקות נמצא, כי בקרב ילידי 1973 היו 21.7% שלא התחתנו עד גיל 30 ובקרב ילידות 1987 היה שיעור זהה כמעט לחלוטין של 21.6%.

באשר לשיעור הרווקים והרווקות בגיל 35 ניתן להציג נתונים רק עד השנתון של ילידי 1982. מנתונים אלו ניתן לראות שעלה שיעור הרווקות מילידות 1973 לילידות 1974, לאחר מכן הייתה יציבות במשך כמה שנים, והחל מילידות 1977 ועד ילידות 1982 ירד הדרגתית שיעור הרווקות. כך למשל, שיעור הנשים הרווקות בגיל 35 הגיע לשיא בקרב ילידות 1974 ו-1976 ולגביהן הוא עמד על 16.2%, ואילו בקרב ילידות 1982 עמד שיעור הנשים הרווקות בגיל 35 על 13.6% בלבד. מדובר בירידה ריאלית של 16% בשיעור הרווקות. שיעור הרווקים הגברים בגיל 35 בקרב ילידי 1974-1977 עמד על 19.6%-19.9%, ולאחר מכן ירד בהדרגה עד לשיעור של 17.6% בקרב ילידי 1982. במונחים ריאליים מדובר בירידה של כ-12%-13%.

על מנת שלא להאריך יתר על המידה לא נציג בתרשימים את המגמות המקבילות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי והחינוך החרדי, אך נתאר אותן להלן בתמציתיות:

בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ניתן לראות ירידה משמעותית בשיעור המתחתנים בגיל צעיר, הן בקרב הגברים והן בקרב הנשים. כך למשל, שיעור הנשים המתחתנות עד גיל 24 ירד פי שניים, מ-31.3% בקרב ילידות 1973 עד ל-15.5% בקרב ילידות 1990; ירידה פי שניים נרשמה גם בשיעור

הגברים המתחתנים עד גיל 24 : מ-9.3% בקרב ילידי 1973 ל-4.5% בקרב ילידי 1990. אנו מתייחסים לירידה זו כאל שינוי בגיל הנישואין בלבד ולא כאל מגמת ירידה בשיעורי הנישואין ועלייה בשיעורי הרווקות, מפני שישנה יציבות יחסית בשיעור המתחתנים עד גיל 33-34.¹⁰

בקרב בוגרי החינוך החרדי ניתן לראות מגמה דומה לזו שהצגנו לגבי בוגרי החינוך הממלכתי-דתי : ירידה בשיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר לצד עלייה בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר. כך למשל, שיעור הנשים המתחתנות עד גיל 19 ירד בין ילידות 1973 לילידות 1990 מ-29% ל-17% ושיעור המתחתנות עד גיל 20 ירד מ-52.8% ל-39.8%. מנגד, שיעור הגברים המתחתנים עד גיל 19 עלה מ-5.9% ל-10.8%.¹¹ עם זאת, הן בקרב גברים והן בקרב נשים בוגרי החינוך החרדי ניתן לראות דווקא עלייה בשיעור המתחתנים הכולל; כך למשל, שיעור המתחתנים עד גיל 30 של גברים ונשים בקרב ילידי 1973 עומד על 86% ואילו בקרב ילידי 1986 עומד על 89.1%. במלים אחרות, במגזר החרדי ירדו משמעותית שיעורי הרווקות בגיל 30, מ-14% בקרב ילידי 1973 ל-11.9% בקרב ילידי 1987.

¹⁰ חשוב לציין שלבי נישואין של ילידי המחצית השנייה של שנות ה-80 אין מידע על נישואין בגיל 33-34, כך שהנתונים המוצגים בהקשר זה מתייחסים רק לאלה שנולדו עד אמצע שנות ה-80.

¹¹ מעניין לציין שבנוגע לנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי ראינו לעיל ירידה בשיעור הנישואין המוקדמים בעיקר בקרב ילידות שנות ה-70 ואילו בקרב ילידות שנות ה-80 יציב שיעור הנישואין המוקדמים; בקרב בוגרות החינוך החרדי הירידה היא הדרגתית משנות ה-70 ועד לילידות 1990. מנגד, אצל הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי העלייה בשיעור הנישואין המוקדמים התרחשה בעיקר בקרב ילידי 1977-1986, ולאחר מכן דווקא נרשמה ירידה; בקרב גברים בוגרי החינוך החרדי מגמת העלייה נרשמה אצל ילידי שנות ה-70, ואילו אצל ילידי שנות ה-80 יציב שיעור הנישואין המוקדמים.

2. חלק ב: גירושין

מבוא

בפרסום הקודם שלנו על נושא הגירושין נבדקו ילידי שתי שנים בלבד – 1973 ו-1983. הנתונים המוצגים להלן רחבים הרבה יותר ומבוססים על נתוני הגירושין של כלל ילידי השנים 1973-1990, עד לשנת 2017, כך שרמת התוקף שלהם גבוהה בהרבה.

מבחינה סטטיסטית תחום הגירושין איננו פשוט להצגה כמו תחום הנישואין. באופן טבעי רוב מוחלט של הגברים והנשים מתחתנים עד גיל 40, כך שמסד נתונים על ילידי שנות ה-70 וה-80 מאפשר לבחון את שיעורי הנישואין בפרספקטיבה כוללת ורחבה. גירושין, לעומת זאת, אינם תחומים לתקופה קצובה במהלך העשור השלישי והרביעי לחיים, ולא פעם זוגות מתגרשים גם זמן רב לאחר הנישואין.¹² בשל כך, נתוני גירושין של ילידי שנות ה-70 ושנות ה-80 יתקשו להציג תמונה כוללת של התופעה. עם זאת יש בנתונים אלו כדי לבחון את התופעה בקרב בני הדור הצעיר, שדומה שחלק גדול מהעניין בנושא מרוכז בו.

בשל מורכבות הנושא פותחו גישות סטטיסטיות שונות להצגת שיעורי הגירושין.¹³ בפרק זה בחרנו להתמקד בהצגתם של נתונים פשוטים ללא מורכבות סטטיסטית, תוך התייחסות לתקופת הזמן שעברה מעת הנישואין, באופן המאפשר להשוות בין ילידי שנתונים שונים ובין קבוצות אוכלוסייה שונות. גם סברנו שאין חשיבות גדולה להצגת פילוח בין גברים ונשים, ולפיכך הנתונים מתייחסים לגברים ולנשים כאחד, והשימוש בלשון זכר נעשה מטעמי נוחות בלבד.

2.1. גירושין לפי גיל נישואין

התרשים הבא מציג נתונים על שיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, בפילוח לפי גיל הנישואין שלהם. הנתונים מוצגים על כלל ילידי 1973-1990, אך יש לציין שככל שנבדק מרחק גדול יותר של שנים מזמן הנישואין הרי שכמות הבוגרים הרלוונטית הייתה נמוכה יותר,¹⁴ ולכן כאשר מספר המתחתנים הרלוונטי עמד על פחות מ-300 מתחתנים או שהוא התבסס על נתונים של שנתון בודד בחרנו שלא להציג את נתוני שיעור הגירושין.¹⁵

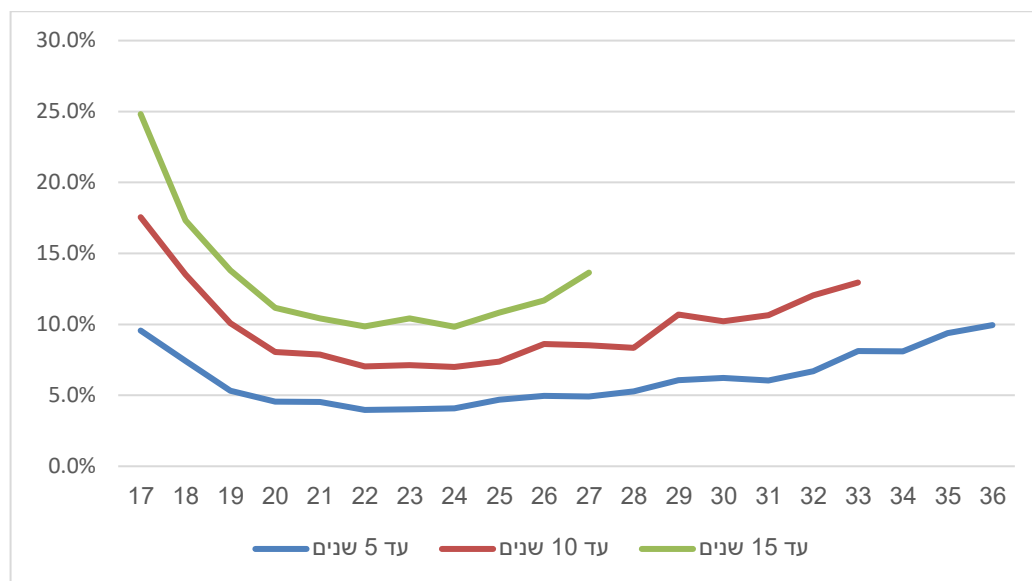
¹² לנתונים מפורטים על אודות שיעור המתגרשים לפי משך הזמן שבין הנישואין לגירושין ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **שנתון סטטיסטי לישראל 2019**, לוח מס' 2.37. הממצאים העולים שם הם שלמעלה ממחצית מהזוגות המתרגשים, עושים זאת יותר מעשור לאחר נישואיהם.

¹³ ראו בהרחבה אצל שלמה נהיר, **שיעור גירושין כולל בישראל**, ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אייר תשע"ו – מאי 2016.

¹⁴ כך למשל, באשר לשיעור הגירושין לאחר 10 שנים של המתגרשים בגיל 34, ניתן היה להביא נתונים רק על ילידי 1973 וכמות המתחתנים הייתה קטנה יחסית (139) ולפיכך לא הוצגו נתונים בתרשים.

¹⁵ מלבד המתחתנים בגיל 17, שלדעתנו ישנה חשיבות גבוהה להציג את הנתונים עליהם על אף ההיקף הקטן יחסית שלהם.

תרשים מס' 11: שיעור הגירושין המצטבר של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי 1973-1990, לפי גיל הנישואין, בטווח של 5, 10 ו-15 שנים משנת הנישואין

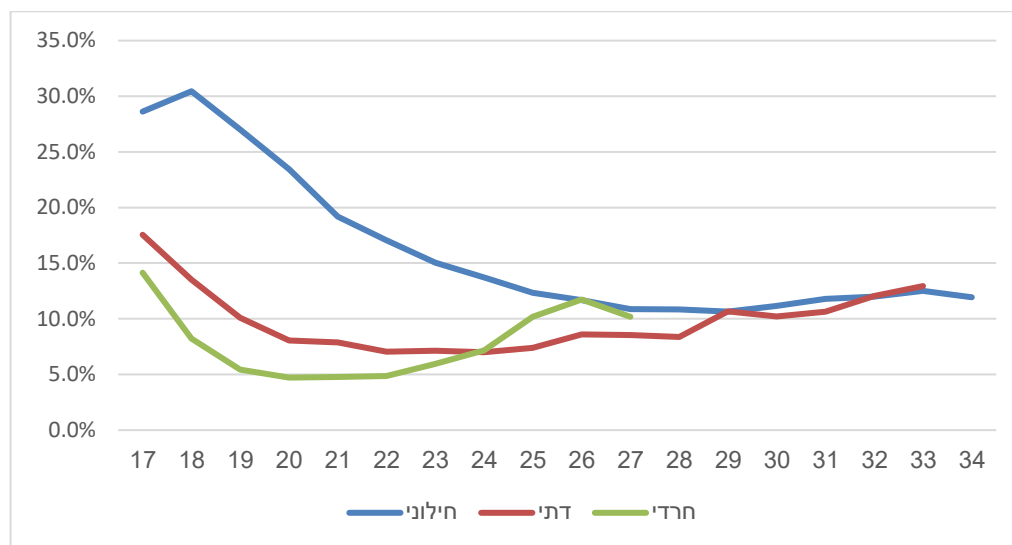
התרשים מלמד על מגמה אחידה בכל טווח שנמדד מגיל הנישואין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי: שיעור הגירושין של המתחתנים בגיל 17 ו-18 גבוה מאוד והוא יורד בהדרגה עד שהוא מגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 22-24. לאחר מכן שיעור הגירושין עולה באופן הדרגתי ומתון, ורק באמצע שנות ה-30, סביב גיל 35, הוא מגיע לשיעור הגירושין של המתחתנים בגיל 17-18. כך למשל, כאשר בוחנים את שיעור הגירושין בטווח של 10 שנים מעת הנישואין ניתן לראות, כי בקרב המתחתנים בגיל 17¹⁶ הוא עומד על 17.6% ובקרב המתחתנים; בגיל 18 הוא עומד על 13.5% והוא ממשיך לרדת עד שהוא מגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 22-24, שם הוא מתייצב על 7%. לאחר מכן שיעור הגירושין עולה בהדרגה ומגיע בקרב המתחתנים בגיל 33 ל-12.9%, מעט פחות מאשר שיעור הגירושין של המתחתנים בגיל 18.

ממצאים אלו מלמדים כי שיעור הגירושין הנמוך ביותר הוא בקרב המתחתנים בגיל 22-24, שהם הגילים שבהם השיעור הגבוה ביותר של מתחתנים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. ככל שמתרחקים מגיל הנישואין המקובל בחברה הדתית-לאומית, הן כלפי מטה והן כלפי מעלה, שיעור הגירושין עולה.

התרשים הבא מציג את שיעור הגירושין בטווח של 10 שנים משנת הנישואין, בהשוואה בין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי לבוגרי החינוך הממלכתי ובווגרי החינוך החרדי.

¹⁶ כאמור לעיל, ההיקף של המתחתנים בגיל 17 הוא קטן יחסית. בקרב אלו שיש טווח של עשור מעת חתונתם מדובר ב-188 מתחתנים. לעומת זאת, בגיל 18 היקף המתחתנים הוא כבר מספיק גדול ועומד על 1,295 מתחתנים והוא עולה בהדרגה עד להיקף של למעלה מ-10,000 מתחתנים בגילאי 21-24 ומשם יורד בהדרגה.

תרשים מס' 12: שיעור הגירושין של ילידי 1973-1990, לפי גיל הנישואין, בטווח של 10 שנים משנת הנישואין, בפילוח לפי סוג פיקוח

תרשים זה מלמד כי בקרב בוגרי החינוך החרדי שיעור הגירושין מגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 20-22 ואילו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי שיעור הגירושין מגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 27-29. על אף ההבדלים בין הקבוצות הדתיות השונות, ניתן לראות, שכמו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי גם בקרב בוגרי החינוך החרדי וגם בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, שיעור הגירושין מצוי בנקודת המינימום שלו בקרב המתחתנים בגיל שבו שיעור המתחתנים מגיע לשיא. במילים אחרות, בכל אחת מהקבוצות השונות, שיעור הגירושין הנמוך מצוי בקורלציה גבוהה עם חתונה בגילם הסטנדרטיים בכל מגזר, ולהפך: שיעור גירושין גבוה מצוי בקורלציה עם חתונה בגיל שיעור הנישואין בו נמוך יחסית במגזר.

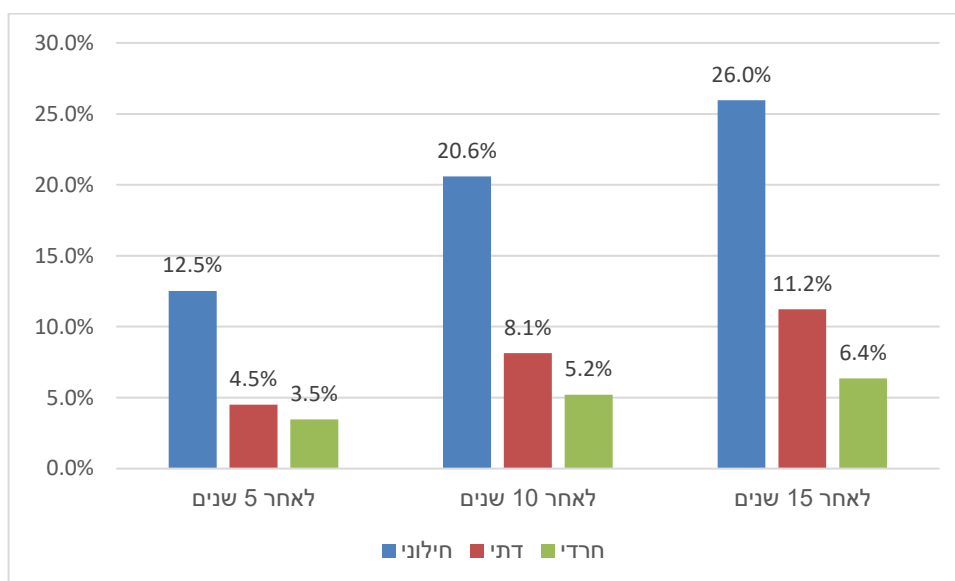
ניתן להעלות מספר השערות מדוע בכל מגזר שיעור גירושין נמוך תואם לחתונה בגיל המקובל במגזר. ניתן לטעון שחתונה בגיל פחות סטנדרטי לחברה מתואמת עם אישיות "פורצת" יותר ופחות מקובעת, תכונה שסביר להניח שמתואמת גם עם שיעור גירושין גבוה יותר. באופן ספציפי, לגבי נישואין בגיל מאוחר יחסית בחברה הדתית-לאומית ניתן לטעון שאורח חיים מערבי יותר – המתואם עם שיעורי גירושין גבוהים יותר – הוא זה שגורם לאדם להתחתן בגיל מאוחר יחסית. לפי טיעון זה אין בהכרח קשר סיבתי בין גיל הנישואין ובין שיעור הגירושין, אלא גיל הנישואין הוא רק סימן לסוג האישיות ולאורח החיים, שמתואמים גם עם שיעור גירושין מסוים.

מנגד ניתן להעלות השערה, שהקורלציה בין שיעור גירושין לבין גיל הנישואין מצביעה על קשר סיבתי: כך, למשל, בהקשר הדתי-לאומי ניתן לטעון, שחתונה בגיל צעיר היא תוצאה של נישואי בוסר פזיזים, ולפיכך הדבר מביא לשיעור גירושין גבוה, ומהצד השני שיעור הגירושין הגבוה של המתחתנים בגיל מאוחר נובע מכך, שבני הזוג נפתחו קודם לחתונתם לאורח החיים המערבי, הטומן בחובו שיעור גבוה יותר של גירושין.

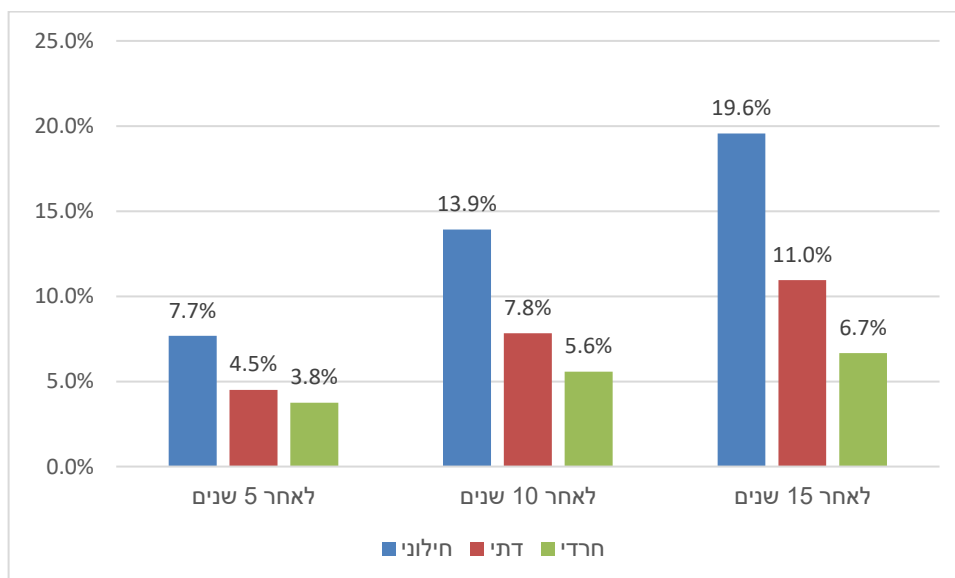
2.2. שיעור הגירושין: נתונים כלליים

בשני התרשימים הבאים מוצג שיעור הגירושין של כלל המתחתנים עד גיל 22 ועד גיל 28, בטווחים שונים משנת הנישואין, בחלוקה לפי פיקוח. גילאים אלו נבחרו מכיוון שניתן להציג לגביהם מידע על מספר לא קטן של שנתונים (בניגוד לגילאים מבוגרים יותר), ועם זאת יש ביניהם פער של שנים, כך שאם קיים הבדל משמעותי - תהיה אפשרות להבחין בו.

תרשים מס' 13: שיעור הגירושין של ילידי 1973-1990 שנישאו עד גיל 22, בטווח של 5, 10 ו-15 שנים משנת הנישואין, בחלוקה לפי סוג פיקוח

תרשים מס' 14: שיעור הגירושין של ילידי 1973-1990 שנישאו עד גיל 28, בטווח של 5, 10 ו-15 שנים משנת הנישואין, בחלוקה לפי סוג פיקוח

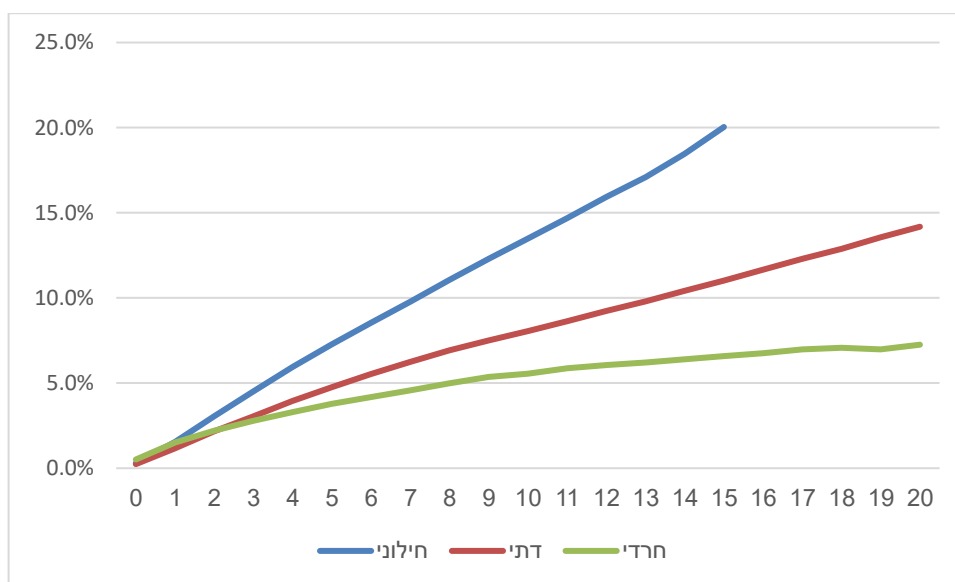

שני התרשימים מלמדים על הבדלים בשיעור הגירושין של הקבוצות הדתיות השונות. ההבדל המשמעותי בין המתחתנים עד גיל 22 למתחתנים עד גיל 28 הוא בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, וזאת מכיוון שרק שיעור קטן מקבוצה זו מתחתן בגיל צעיר, וכאמור לעיל, שיעור הגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי המתחתנים עד גיל 22 הוא גבוה יחסית.

על כל פנים, ניתן לראות שבקרב המתחתנים עד גיל 28 שיעור הגירושין הגבוה ביותר הוא בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, לאחר מכן בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, ושיעור הגירושין הנמוך ביותר הוא בקרב בוגרי החינוך החרדי. כך, בטווח של 15 שנים משנת הנישואים נמצא כי בקרב המתחתנים עד גיל 28 מבין בוגרי החינוך הממלכתי התגרשו 19.6%, לעומת 11% בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ו-6.7% בקרב בוגרי החינוך החרדי. אם כן, שיעור הגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי קרוב יותר לשיעור זה בקרב בוגרי החינוך החרדי.

התרשים הבא מציג את שיעור הגירושין לפי מספר השנים שעברו משנת הנישואין, וזאת מבלי להתחשב בגיל הנישואין. יש לזכור שככל שמרחק השנים מזמן הנישואין גדול יותר – קיים מידע זמין על מספר שנתונים נמוך יותר. בשל כך, נתוני בוגרי החינוך הממלכתי הוצגו רק עד 15 שנים לאחר הנישואין כיוון שהנתונים על מרחק שנים גדול יותר מזמן הנישואין מבוססים על שנתונים צעירים יחסית, שכאמור לעיל מתואמים עם שיעור נישואין נמוך בקרב בוגרי החינוך הממלכתי לצד שיעור גירושין גבוה מבין המתחתנים, והדבר מביא לחוסר דיוק משמעותי בנתונים.

תרשים מס' 15: שיעור הגירושין של ילידי 1973-1990, לפי מספר השנים משנת הנישואין, בפילוח לפי סוג פיקוח (מצטבר)

הממצאים מלמדים כי שיעורי הגירושין הגבוהים ביותר הם בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, לאחר מכן בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, ובקרב בוגרי החינוך החרדי הם הנמוכים ביותר. כך למשל, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי לאחר כ-15 שנות נישואין שיעור הגירושין עומד על 20%, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי על 11% ובקרב בוגרי החינוך החרדי על 6.6%. עולה מכך ששיעור הגירושין בקרב בני החברה הדתית-לאומית קרוב יותר לשיעור הגירושין של חרדים מאשר לזה של חילונים.

תובנה מעניינת נוספת העולה מגרף זה היא, שבקרב בוגרי החינוך החרדי שיעור ניכר מבין המתגרשים עושה זאת בשנים הראשונות לאחר הנישואין, ואילו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי והחינוך הממלכתי תופעת הגירושין מפוזרת יותר לאורך השנים. כך למשל, מבין המתגרשים בטווח של 20 שנים מעת הנישואין, בקרב בוגרי החינוך החרדי 76.6% התגרשו בעשור הראשון שלאחר הנישואין ורק 23.4% התגרשו בעשור השני, ואילו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי 56.7% מהמתרגשים עשו זאת בעשור הראשון לעומת 43.3% שהתגרשו בעשור השני.

למעשה, שיעור הגירושין בטווח של שנה מהנישואין בקרב בוגרי החינוך החרדי עומד על 1.5%, נתון הזהה לשיעור הגירושין בטווח של שנה בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, וגבוה מזה של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (1.2%). בטווח של שנתיים שיעורי הגירושין של בוגרי חינוך חרדי וממלכתי-דתי משתווים (2.2%) ורק כשלוש שנים מעת הנישואין עולה שיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי על זה של בוגרי החינוך החרדי. עם זאת, עד לתקופה של שמונה שנים מהנישואין, ההבדלים בשיעור הגירושין אינם גבוהים (6.9% לעומת 5%). החל מתקופה זו שיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך החרדי נשאר יציב כמעט לחלוטין, ואילו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הוא ממשיך לעלות באופן הדרגתי.

השערה המסבירה אולי את השיעור הגבוה יחסית של בוגרי החינוך החרדי המתגרשים בטווח זמן קצר מעת הנישואין היא, שהדבר קשור בכך שבחברה החרדית דלה יחסית בהיכרות בין בני הזוג ומשפחותיהם לפני ההחלטה על חתונה, כך שפרטים על בן הזוג, שלא היו ידועים קודם, מתגלים זמן קצר לאחר החתונה, או שבני הזוג פשוט מגלים כי הם מתקשים להסתדר. מנגד, לאחר שעוברת תקופת ההסתגלות של השנים הראשונות ובני הזוג נשארו יחד, הסיכויים שבני זוג חרדים יתגרשו הוא נמוך מאוד ביחס לשאר האוכלוסייה.

2.3. מגמות לאורך השנים

עד כה הוצגו נתוני הגירושין של כלל ילידי השנים 1973-1990 יחד, מבלי לבחון את המגמות שחלו לאורך שני העשורים הללו. להלן נבקש לבחון האם חלו שינויים בשיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי לאורך שנים אלו. בשל קוטנו של ההיקף המספרי של שנתון אחד בתקופה ספציפית יוצגו הנתונים באופן המחבר שלושה שנתונים רצופים (1973-1975, 1976-1978 וכן הלאה). כמו כן בחרנו להציג את שיעור הגירושין של המתחתנים עד לגיל מסוים במספר רחב של גילים. כך למשל, בלוח הבא מוצגים שיעורי הגירושין בטווח של חמש שנים של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גיל 22, 25 ו-28. חשוב לחדד, שבנישואין עד גיל 25 הכוונה לכלל המתחתנים גילאי 17-25, ולא רק למתחתנים בגיל 23-25. כך גם בשורה הבאה ובלוחות הבאים, כאשר מצוין "נישואין עד גיל X" הכוונה לכלל המתחתנים עד גיל זה, החל מגיל 17. כמו כן, בלוחות הבאים מוצג בסוגריים שיעור המתחתנים (גברים ונשים ביחד) עד לכל גיל בכדי לסייע להבין מהו היקף האוכלוסייה הרלוונטי בכל לוח.

לוח מס' 1: שיעור הגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי 1973-1990 בטווח של 5 שנים משנת הנישואין, בחלוקה לשנתונים ולקבוצות גיל שונות

1990-1988	1987-1985	1984-1982	1981-1979	1978-1976	1975-1973	
4.3%	4.8%	4.3%	4.6%	4.9%	4.2%	נישואין עד גיל 22 (22.4%)
	4.6%	4.2%	4.5%	4.5%	4.2%	נישואין עד גיל 25 (48%)
		4.5%	4.7%	4.6%	4.3%	נישואין עד גיל 28 (66%)

מנתוני הלוח ניתן לראות שלאורך השנים חלה עלייה קלה בלבד בשיעורי הגירושין בטווח של 5 שנים משנת הנישואין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. כך למשל, בקרב ילידי 1973-1975 שהתחתנו עד גיל 28 עמד שיעור הגירושין על 4.3% בטווח של 5 שנים מהנישואין ואילו בקרב ילידי 1982-1984 שהתחתנו עד גיל 28 עמד שיעור הגירושין על 4.5% בטווח של 5 שנים מהנישואין.

בלוח הבא מוצגים נתונים דומים, אך לטווח רחב יותר של 10 שנים משנת הנישואין.¹⁷

לוח מס' 2: שיעור הגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי 1973-1990 בטווח של 10 שנים משנת הנישואין, בחלוקה לשנתונים ולקבוצות גיל שונות

1987-1985	1984-1982	1981-1979	1978-1976	1975-1973	
9.5%	8.6%	9.7%	10.2%	8.4%	נישואין עד גיל 20 (7.5%)
9.0%	8.3%	8.8%	9.3%	7.9%	נישואין עד גיל 21 (14.2%)
	7.4%	7.8%	8.5%	7.5%	נישואין עד גיל 23 (31.4%)
	7.0%	7.6%	8.1%	7.6%	נישואין עד גיל 24 (40.1%)
		7.9%	8.0%	7.7%	נישואין עד גיל 26 (55%)

בנתוני לוח זה ניתן לראות עלייה בשיעור הגירושין בקרב ילידי שנתונים 1976-1978 ולאחר מכן ירידה בשנתונים 1982-1984. בשנתונים 1985-1987 ניתן לראות שוב עלייה, אך חשוב לציין שהנתונים על שנתונים אלה מתייחסים רק לאלו שנישאו עד גיל 20-21. בהקשר זה מעניין לראות כי כאשר משווים בין שנתונים 1973-1975 לשנתונים 1982-1984 בקרב המתחתנים עד גיל 21 ישנה עלייה בשיעור הגירושין, אך בקרב המתחתנים עד גיל 23 ו-24 ישנה דווקא ירידה בשיעור הגירושין.

¹⁷ בשנים אלו נבחנו נישואין עד גילאים אחרים מאלו שבוח הקודם, וזאת כדי שלא יהיה מצב שיש נתונים רק על שנתון אחד. כך למשל, אם היינו מציגים נתונים על נישואין עד גיל 22 הרי שבקרב ילידי השנים 1985-1987 היה ניתן להביא נתונים על שיעורי גירושין בטווח של עשר שנים מהחתונה רק על ילידי 1985, וזאת מכיוון שילידי 1986 ו-1987 שהתחתנו בגיל 22 עשו זאת בשנים 2008 ו-2009, כך שעד לשנת 2017 (שהיא השנה האחרונה לגביה יש לנו נתונים) לא עברו עשר שנים. על כל פנים, בנוגע לנישואין עד גיל 21 ועד גיל 24 הנתונים המוצגים בטור השמאלי ביותר מתייחסים רק לשני שנתונים ולא לשלושה בשל מגבלה זאת.

לאור ממצאים אלו, נראה שקשה להצביע על שינוי משמעותי לאורך התקופה הנבחנת בשיעור הגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי.

שני הלוחות הבאים מציגים את השינוי בשיעור הגירושין בטווח של 10 שנים משנת הנישואין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי והחינוך החרדי.

לוח מס' 3: שיעור הגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי ילידי 1973-1990 בטווח של 10 שנים משנת הנישואין, בחלוקה לשנתונים ולקבוצות גיל שונות

1987-1985	1984-1982	1981-1979	1978-1976	1975-1973	
30.4%	27.3%	26.5%	26.0%	21.0%	נישואין עד גיל 20 (1.6%)
26.7%	24.7%	23.9%	23.1%	18.7%	נישואין עד גיל 21 (2.9%)
	20.2%	19.0%	18.0%	16.1%	נישואין עד גיל 23 (8.5%)
	18.2%	17.6%	16.3%	15.1%	נישואין עד גיל 24 (13.2%)
		15.0%	14.1%	13.6%	נישואין עד גיל 26 (26.8%)

לוח מס' 4: שיעור הגירושין של בוגרי החינוך החרדי ילידי 1973-1990 בטווח של 10 שנים משנת הנישואין, בחלוקה לשנתונים ולקבוצות גיל שונות

1987-1985	1984-1982	1981-1979	1978-1976	1975-1973	
6.7%	5.4%	5.1%	4.0%	3.7%	נישואין עד גיל 20 (34.9%)
6.2%	5.4%	5.0%	4.1%	3.7%	נישואין עד גיל 21 (50.9%)
	5.5%	5.0%	4.4%	4.0%	נישואין עד גיל 23 (74%)
	5.7%	5.0%	4.4%	4.4%	נישואין עד גיל 24 (79.4%)
		5.3%	4.7%	4.8%	נישואין עד גיל 26 (84.9%)

שני הלוחות מלמדים כי בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ובוגרי החינוך החרדי ניתן לראות מגמה ברורה של עלייה בשיעור הגירושין (בטווח של 10 שנים משנת הנישואין) לאורך השנים, בניגוד ליציבות היחסית בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. כך למשל, בקרב המתחתנים עד גיל 21, בעוד בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ראינו עלייה מינורית בשיעור הגירושין בטווח של עשר שנים, משיעור של 7.9% בקרב ילידי 1973-1975 לשיעור של 9% בקרב ילידי 1985-1986¹⁸ - עלייה ריאלית של 13.9% - הרי שבחינוך הממלכתי העלייה היא מ-18.7% ל-26.7% - עלייה ריאלית של 42.7% - ובקרב בוגרי החינוך החרדי העלייה היא מ-3.7% ל-6.2% - עלייה ריאלית של 67.6% (!). כמו כן,

¹⁸ כאמור, נתוני שנתון 1987 אינם חלק מהנתונים הללו בשל כך שלא עברו עשר שנים מעת הנישואין של חלק מהמתחתנים עד גיל 21 (הנתונים עדכניים עד לשנת 2017).

בהשוואת המתחתנים עד גיל 23 בין ילידי 1973-1975 לילידי 1982-1984, ניתן לראות שהייתה ירידה קלה מאוד בשיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (מ-7.5% ל-7.4%), בעוד שבקרב בוגרי החינוך הממלכתי הייתה עלייה משיעור גירושין של 16.1% לשיעור גירושין של 20.2% - עלייה ריאלית של 25.5% - ובקרב בוגרי החינוך החרדי הייתה עלייה משיעור גירושין של 4% לשיעור גירושין של 5.5% - עלייה ריאלית של 37.5%.

באשר לבוגרי החינוך החרדי, ייתכן שהעלייה המשמעותית בשיעורי הגירושין בחברה החרדית מלמדת על התחזקות מגמות של חרדיות מודרנית המתאפיינת באימוץ דפוסי חיים מערביים, המתואמים עם עלייה בשיעור הגירושין.¹⁹ מנגד ייתכן שהדבר מלמד על הצטרפות של קבוצות חדשות לעולם החרדי – ובפרט לציבור הספרדי – המתאפיינות בדפוסי גירושין שאינם זהים לאלה של החרדים האשכנזים, והדבר מביא לעליית שיעורי הגירושין הכלליים בחברה החרדית.²⁰ בחינת מגמות אלו דורשת מחקר מעמיק יותר, החורג ממטרתה של הסקירה הכללית המוצגת במסמך זה.

באשר לבוגרי החינוך הממלכתי, חשוב לציין כי שיעורי הנישואין בגיל צעיר בקרב קבוצה זו הינם נמוכים, כך שמגמות הגירושין המוצגות בלוח מתייחסות לשיעור קטן יחסית של בוגרי החינוך הממלכתי. עם זאת, בשל מגבלות השנים, לא ניתן להציג התפתחות עבור מתחתנים בגיל מבוגר יותר ולכן נאלצנו להסתפק בנתונים אלו.

¹⁹ על תופעת החרדיות המודרנית ראו בהרחבה אצל חיים זיכרמן ולי כהנר, **חרדיות מודרנית: מעמד ביניים חרדי בישראל**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה 2012. על הגירושין כמאפיינים של חרדיות מודרנית ראו אצל ענת בארט ועדיטל בן ארי, "השתקפותם של מאפייני "החרדיות המודרנית" בראי תופעת הגירושין", **תרבות דמוקרטית** 17, תשע"ח-2017, עמ' 87-108.

²⁰ מנגד, ניתן לערער על השערה זו מכך שכפי שהראנו בפרק הקודם, בשיעורי הנישואין של גברים בוגרי החינוך החרדי בגילאים צעירים הייתה דווקא עלייה לאורך השנים, כך שלא נראה שהצטרפות הציבור הספרדי לחינוך החרדי הביאה להעצמת דפוסי נישואין "פחות חרדיים" בקרב בוגרי החינוך החרדי.